

„ŽEMAIČIŲ ŠVENTOJO“ ATMINIMO ĮAMŽINIMAS

JOLANTA KLIETKUTĖ

Kretingos muziejus

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI:

atminimas, įamžinimas, istorija.

Beveik du šimtmečiai skiria mus nuo Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos laikų. Seniai išmirė jį pažinoję žmonės ir net jų vaikai. Pasakojimus apie „žemaičių šventąjį“ iš lūpų į lūpas perduoda jau jų anūkai. Žodinė informacija dažnai apauga legendomis, pagražinimais, pasimiršta daug esminių dalykų. Tad pradinių, grynų istorinių šaltinių tenka ieškoti tam laikmečiui artimiausioje spaudoje.

1848 m., J. A. Pabrėžai dar gyvam esant, pirmąją biografinę ir jo darbų santrauką „Žemaičių vyskupystėje“ pateikė Motiejus Valančius, kitais metais jis pasirūpino išleisti Jurgio Pabrėžos knygelę „Parkratimas saužinės“ (jos leidimas, kiek pataisius kalbą, pakartotas 1873 ir 1893 metais). 1892 m. leidinyje „Žemajcziu ir Lietuvos apžvalga“ pateikti trumpi biografiniai faktai (L-lis, 1892, p. 150–151), o pirmoji išsami biografija publikuota mėnraštyje „Varpas“ 1898 metais (D. [Janušis, Feliksas], 1898, p. 61).

Pirmuosius J. A. Pabrėžos darbų paminėjimus spaudoje atrandame 1891 metais: knygelės „Parkratimas saužinės su visais išgaleis“ pardavimo reklama (Kningelė kun. Pabrėžos..., 1891, p. 136) ir susirūpinusio piliečio žinia, kad Kauno seminarijoje yra rankraštis „Botanika kuningo Pabrėžos“, surašytas ant 900 lakštų, kuris gali pražūti (Kauno seminarijoje yra rankraštis..., 1891, p. 485). Dėl to paties rankraščio rūpinamasi ir 1894 m. žinutėje „Varpe“ (Klapis, 1894, p. 96).

J. A. Pabrėžai skirtos trys monografinės studijos: Petro Ruškio (1943), Juozo Tarvydo (1971) ir Viktoro Gidžiūno (1993). 1937 m., artėjant 100-ajam J. A. Pabrėžos jubiliejui, kun. Augustinas Dirvelė paprašė prozininko, pedagogo Juozo Povilonio parašyti plačiajam skaitytojų ratui suprantamą knygelę apie šio švento brolio gyvenimą ir darbus.

J. Povilonis rėmėsi P. Ruškio surinkta medžiaga, studijavo Vilniaus bei Kauno bibliotekų rankraščius ir apie 1939 m. parengė monografiją „K. Am. Pabrėža. Gyvenimas ir darbai“, tačiau ji nebuvo išleista, nes rankraštį sudegino saugumiečiai (Povilonis, 1991, p. 19–23). 1972 m. Lietuvos mokslų akademijos Botanikos institutas ir Lietuvos botanikų draugija parengė mokslinių straipsnių rinkinį „Jurgis Pabrėža 1771–1849“ (Jurgis Pabrėža (1771–1849), 1972).

XX a. 4-ajame dešimtmetyje, remdamasis žmonių pasakojimais, tautodailininkas Petras Kalenda sukūrė Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos biustą, kuris saugomas Kretingos muziejuje.

Tarpukariu Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos šv. Kazimiero provincijos ministras tėvas A. Dirvelė buvo pradėjęs rengti dokumentus J. A. Pabrėžos beatifikacijos bylai pradėti (Švento gyvenimo pavyzdys – Tėvas Ambrozijus Pabrėža, 1940, p. 59–63), kad Bažnyčios vadovai suteiktų šiam kilniam žemaičiui altoriaus garbę ir paskelbtų šventuoju. Tuo tikslu kunigas Petras Ruškys, remdamasis spausdintiniais šaltiniais bei vienuolyno dokumentais, surinko J. A. Pabrėžos biografiją (Ruškys, 1943), kurią 1939 m. balandžio 5 d. (Mozūraitis, 1942, p. 4) įteikė Lietuvos pranciškonų provincijolui t. A. Dirvelei. Tačiau 1940 m., kraštą užėmus sovietų Rusijai, okupacinė valdžia Bažnyčią atskyrė nuo valstybės ir nutraukė pranciškonų vienuolijos veiklą. Kretingos vienuolynas buvo uždarytas, biblioteka likviduota. Vieną naktį kun. P. Ruškiui ir br. Mykolui Tamošiūnui pavyko išgelbėti biografijos rankraštį bei dalį J. A. Pabrėžos rankraščių ir dokumentų (Kliekutė, 2014). Remdamiesi publikacijomis spaudoje galime nuspėti, kad apie 1935 m. kreiptasi į Lietuvos „dvasiškąją vyresnybę“ dėl beatifikacijos proceso inicijavimo (Nerimonis, 1935, p. 5). Beatifikacijos bylos inicijavimu rūpinosi ir tuometinis Kretingos vienuolyno komisaras tėvas Antonijus Plačekas (daugiausia gyvenęs Vokietijoje) (Ruškys, 1928, p. 135), vėliau – Kauno ir Telšių vyskupijų kurijos (Mozūraitis, 1943, p. 2). 1942–1943 m. M. Mozūraitis spaudoje vis ragino, kad broliai pranciškonai ir Lietuvos vyskupai pasirūpintų beatifikacijos bylos perdavimu Romos kurijai (Mozūraitis, 1942, p. 4). 1943 m. kun. P. Ruškys savo papildytą rankraštį vėl įteikė Lietuvos pranciškonų provincijolui t. Kazimierui Čepuliui (Mozūraitis, 1943, p. 2). Tačiau sovietų valdžia beatifikacijos dokumentus pradangino.

1933 m. pastačius pranciškonų gimnaziją, vienuolyno sklype suformuota gatvelė, kuriai suteiktas J. Pabrėžos vardas. 1949 m. sovietų valdžia ją pervadino į J. Janonio (vėliau – S. Poležaikino). 1989 m. miesto vykdomasis komitetas gatvei sugrąžino J. A. Pabrėžos vardą.

1950 m. Vaclovas Biržiška išėivijos leidinyje „Aidai“ rašė: „Tyliai praėjo kunigo Jurgio Ambraziejaus Pabrėžos šimto metų mirties sukaktis, lygiai kaip tyliai ir kukliai jis buvo prieš šimtą ir palaidotas“ (Biržiška, 1950, p. 70). Stebėtina, kad sovietmečiu J. Pabrėžos vardas nebuvo visiškai ištrintas iš atminties. Jo, kaip mokslininko, darbais domėtasi, jie

tyrinėti. Tuo metu skaitytojus pasiekė ne tik moksliniai straipsniai, bet surinkti ir publikacijose pateikti išsamesni biografiniai faktai.

1971 m. Kretingos kraštotyros muziejaus direktoriaus Juozo Mickevičiaus rūpesčiu parengta J. Pabrėžos 200 metų sukaktuvėms skirta ekspozicija, kurioje eksponuota kėdė su jo inicialais, klauptas, atkurtos vaistinė spinta ir gyvenamoji celė, rankraščių kopijos. J. Pabrėžos 200 metų jubiliejus Kretingoje švėstas išskilmingai. Ta proga Kretingos rajono liaudies švietimo skyrius bei Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijos skyrius Kretingos vidurinės mokyklos aktų salėje surengė mokslinę konferenciją, kurioje dalyvavo valdžios atstovai, svečiai iš Vilniaus, Kauno, Skuodo, Kretingos pedagogai ir moksleiviai bei gausus visuomenės būrys.

1971 m. spalio 17 d. J. A. Pabrėžos 200 metų jubiliejus paminėtas ir už Atlanto: Niujorko Lietuvių katalikų mokslo akademijos „Židiny“ kvietė į Bruklino „Kultūros židinio“ patalpose surengtą konferenciją, kurioje brolio Ambraziejaus asmenybę pristatė dr. t. V. Gidžiūnas OFM, gamtininką botaniką – prof. t. Juozas Venckus SJ, gydytoją – dr. Vaclovas Paprockas (Gidžiūnas, 1971, p. 4–8; Prisiminė J. Pabrėžą, 1971, p. 4; Akademijs J. A. Pabrėžai pagerbti, 1971, p. 5–7). 1971 m. spalio 24 d. Niujorke vykusiame „Fraternitas Lituania“ gydytojų korporacijos rytinės dalies metiniame suvažiavime dr. V. Paprockas skaitė paskaitą apie J. A. Pabrėžą (Fraternitas Lituania, 1971, p. 8; New York, 1971, p. 8).

1984 m. Kalviuose, prie S. Daukanto klėtelės, pastatytas ažuolinis stogastulpis su J. A. Pabrėžos skulptūra (autoriai Juozas Jankauskas ir Vaclovas Pocius). Klėtelėje yra J. A. Pabrėžai skirta kamara. 1989 m. skulptorius Algirdas Bosas iš bronzos sukūrė plaketę „1771–1849 Jurgis Pabrėža“.

Kretingos kraštotyros muziejui persikėlus į restauruotus vienuolyno rūmus, 1985–1991 m. dviejose celėse, kuriose gyveno, dirbo ir ligonius priiminėjo tėvas Ambraziejus, veikė memorialinė ekspozicija, sukurta muziejininko Donato Butkaus. 1988 metais J. Pabrėža kartu su Kretingos įkūrėju Jonu Karoliu Chodkevičiumi, vyskupu Ignotu Jokūbu Masalskiu, pranciškonu A. Dirvele tapo pirmisiais Kretingos rajono Garbės piliečiais.

1991 m. sausio 12 d. Mažesniųjų brolių ordino Lietuvos šv. Kazimiero provincijos Kretingos vienuolyno broliai pranciškonai surengė konferenciją-minėjimą, skirtą sovietų okupacijos metu nutrūkusiai tėvo Ambraziejaus Pabrėžos beatifikacijos bylai atnaujinti. Renginys pradėtas šv. Mišiomis bažnyčioje, jas aukojo svečias iš JAV, pranciškonų provincijolas t. Placidus Barius OFM. Po šv. Mišių skverelyje prie bažnyčios kun. Juozapas Pudžemis OFM pašventino paminklinį akmenį, ženklinantį būsimą paminklą, skirtą J. A. Pabrėžai, vietą. Vėliau su giesmėmis ir degančiomis žvakelėmis rankose iškilminga eisena patraukė prie J. A. Pabrėžos kapo, kur uždegtos žvakelės, mintimis pasidalino kun. J. Pudžemis OFM bei Telšių kunigų seminarijos rektorius

kun. Jonas Kauneckas. Vakare Kretingos kultūros rūmuose vyko konferencija, kurioje J. A. Pabrėžą pristatė kraštotyrininkas Ignas Jablonskis, br. Jeronimas Alvydas Remesa OFS, br. Augustinas OFM. Kretingos bibliotekoje ir Kraštotyros muziejuje surengtos J. A. Pabrėžos gyvenimą ir veiklą menančios parodos (Tarvydas, 1991, p. 3; Paulikaitė, 1991, p. 3, 5).

Likimo ironija, kad J. Pabrėžos gimtoji sodyba Večių kaime nugriauta apie 1971 m., t. y. 200 metų jubiliejaus proga. Tik klėtis 1970 m. perkelta į Lietuvos liaudies buities muziejų. Vieta, kur stovėjo Pabrėžų ūkio pastatai, paversta kultūrine ganykla. 1996 m. gegužės 17 d. J. A. Pabrėžos gimtinės vieta paženklinta stogastulpiu, kurį sukūrė medžio meistrai tėvas ir sūnus Liudas ir Petras Brazauskai. Stogastulpio užrašai byloja: „Jurgio Pabrėžos (1771–1849) gimtinė. Čia – Večių kaimas, Pabrėžų ūkio sodybvietė. Mename savo didįjį gamtininką, vienuolį.“ Gimtinės įamžinimo ir J. A. Pabrėžos 225-ųjų metinių proga Lenkimų miestelio bažnyčioje aukotos šv. Mišios, pamokslą sakė kun. Juozas Rudys (Vyšniauskas, 1996, p. 3). Stogastulpį pašventino Skuodo dekanas Stanislovas Anužis (Vyšniauskas, Jazbutis, 1996, p. 9).

1925 m. Petras Ruškys rašė: „Pageidaujama, kad Kretingos vidurinė mokykla (progimnazija) taptų aukštesniąja Pabrėžos vardo mokykla“ (Ruškys, 1925, p. 843). Jo svajonė iš dalies išsipildė beveik po 80 metų... 1993 m. Kretingos m. 3-oji vidurinė mokykla pavadinta garbingu J. A. Pabrėžos vardu (dab. Kretingos Jurgio Pabrėžos universitetinė gimnazija).

1999 metais brolių pranciškonų ir Kretingos katalikiškosios studentijos paskatinta pedagogė Sofija Rakienė įkūrė krikščionišką Jurgio Pabrėžos švietimo-kultūros grupę. Iš pradžių jos namuose, J. Pabrėžos gatvėje, rinkdavosi studentai, vėliau mokytoja ėmė burti Kretingos pensininkus, siekiančius šviestis, mokytis ir tobulėti. Teminiai susitikimai vyko kartą per mėnesį, į juos kviesti žymūs meno, kultūros žmonės, dvasininkai (Šeškevičienė, 2006, p. 9).

2008 m. J. A. Pabrėžos „Taislius augyminis“ rankraštis (saugomas Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje) įtrauktas į UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ Lietuvos nacionalinį registrą kaip nacionalinės reikšmės dokumentinio paveldo objektas.

XIX a. I pusėje Kretingos bernardinų vienuolyne kun. J. A. Pabrėža su mokiniais (Simonu Grosu, Juozapu Butavičiumi, Simfronijumi Žabakevičiumi) žemaičių kalbos pagrindu sukūrė lietuvių bendrinės kalbos projektą – Neformalią lituanistinę bendrinės kalbos mokyklą, kuri savo mastu neturėjo lygių Lietuvoje. Deja, šios mokyklos idėjos taip ir neįgyvendintos. 2019 m. rugsėjo 20 d. „Neformalios lituanistinės mokyklos Kretingos bernardinų vienuolyne dokumentų kolekcija“ pripažinta nacionalinės reikšmės dokumentinio paveldo objektu ir įrašyta į UNESCO programos „Pasaulio atmintis“ Lietuvos nacionalinį registrą.

1920 metais, artėjant J. A. Pabrėžos 150-ajam gimimo jubiliejui, Pranas Dovydaitis rašė, kad „atėjo laikas pažinti savo tautos turimus dvasinius lobius ir to pažinimo reikėtų siekti mums patiems, nelaukiant ir nesitikint, kad tai padarys kažkas svetimas. Jau metas ir mums savo praeities asmenybes pažinti ne mažiau, kaip kitos kultūringos tautos, ir pažinimus išmokti pagerbti, kaip anos savuosius pagerbia“ (Dovydaitis, 1920, p. 106). Ši mintis išsiskleidė tik po 100 metų – 250-ųjų tėvo Ambraziejaus gimimo metinių proga 2021 metus Lietuvos Vyriausybė paskelbė Jurgio Pabrėžos metais, tad istorikai, mokslininkai, kraštotyrininkai, pedagogai, žurnalistai iš naujo atranda kuklų XIX a. pradžios pranciškona.

J. A. Pabrėžos antkapinė koplyčia

Tėvas A. Pabrėža palaidotas senosiose Kretingos parapijos I kapinėse, prie pagrindinio tako. 1895 m. vienuolyno gvardijonas Feliksas Rimkevičius ant kapo pastatė šviesaus granito kryžių su įgilintų raidžių įrašais: priekinėje pusėje – „Praed. / Ambrosius / Pabrez“, nugarinėje – „15. / ian. / 1771 / Vixit 79. an. / obiit / 30. / oct. / 1849“ (15 sausio 1771, gyveno 79 metus, mirė 30 spalio 1849) (Šaulys, 1911, p. 23). Mįslingas išliko priekinėje pusėje iškaltas žodis „Praed.“. Tikėtina, kad užrašytos pareigos – (lot.) *Predicator* (pamokslininkas). Tačiau šis žodis lotynų kalboje rašomas vien tik su „e“ raide. Mažiau tikėtinas variantas, kad tai „Parce Requiem Aeternam Domine“ (suteik jam amžiną atilsį, Viešpatie) trumpinys, bet tada pabaigoje nebūtų taško (Vyšniauskas, 2021). O gal taip padaryta sąmoningai, kad vienoje vietoje būtų abu prasmės variantai?

1932 m. vienuolyno gvardijonas A. Dirvelė ant kapo pastatė neogotikos stiliaus mūrinę koplyčią. Antkapį su granitiniu kryžiumi papuošė stačiakampio formos betoninis postamentas su metaline ažūrine tvorele ir metalinėmis žvakidėmis. 1932 m. birželio 12 d. – šv. Antano iškilmių išvakarėse – vakare po Mišparų didžiulė į atlaidus atvykusių piligrimų procesija su bažnytinėmis vėliavomis, choras, orkestras nuo bažnyčios patraukė į parapijos kapines, kur tėvas A. Dirvelė naująją koplyčią pašventino (Dalyvis, 1932, p. 320–321).

Ant koplyčios stogo tarp bokštelių stovi keturios betoninės skulptūros: pranciškono ir trijų angelų. Manyta, kad jos atgabentos iš Vokietijos, galbūt sukurtos Prūsijos meistrų (Šeškevičienė, 2013, p. 19), tačiau buvęs Kretingos muziejaus direktorius J. Mickevičius yra pateikęs tokią informaciją: „1933 m. Jurgio Pabrėžos antkapio 4 angelus [...] padarė Zacharka Pranas Antano, gim. 1904 Rygoje, darė lietines [...] statulas“ (Mickevičius, f. 5, b. 47, p. 4). Koplyčios viduje, pietvakarinėje sienoje, smailiaarkėje nišoje – aliejiniais dažais ant betono sienos nutapytas paveikslas „Švč. M. Marija Nuolatinė Gelbėtoja“. Senieji kretingiškiai pasakoja, kad koplytėlės sienoje t. A. Dirvelė įstatęs paties J. Pabrėžos tapytą paveikslą, tačiau J. Mickevičius rašo, kad Zacharka Benediktas Antano nupiešė viduje ant sienos Mariją su kūdikėliu, nudažė koplytėlę, o

apie 1955 m. atnaujino, nudažė sienas (Ten pat). 1936 m. Kretingos parapijos leidinyje ne tik paveikslas, bet ir visa koplytėlė pavadinta „Neperstojančios pagelbos“ koplytėle (Kas įdomaus Kretingoje? 1937, p. 62).

Net sovietmečiu prie tėvo Ambraziejaus kapo degė žvakelės, koplyčia buvo prižiūrėta. 1962 m. sovietinės valdžios įsakymu susprogdinus Vilniaus Kalvarijas, pranciškonas M. Tamošiūnas Kretingoje subūrė grupę žmonių, kurie naktimis budėjo prie J. A. Pabrėžos koplyčios, kad ir jos nesusprogdintų (Kliekutė, 2014).

Antkapinė J. A. Pabrėžos koplyčia 1972 m. paskelbta valstybės saugomu respublikinio (nacionalinio) reikšmingumo istorijos paminklu, o 1993 m. įtraukta į Lietuvos kultūros vertybių registrą (unikalus objekto kodas: 10516) (Jurgio Ambrozijaus Pabrėžos kapo koplyčia. Kultūros vertybių registras [b. d.]).

Paminklas J. A. Pabrėžai

1921 m., minint 150-ąsias J. A. Pabrėžos gimimo metines, Kretingos progimnazijos moksleiviai ir miestelio visuomenė medžiais apšodino trikampį skverelį priešais bažnyčią ir pavadino jį Jurgio Pabrėžos darželiu. 1925 m. P. Ruškys rašė: „Kaip teisingai norima pastatyti naujas gražus paminklas ant Simono Daukanto kapo Papilėje, taip lygiai norima naujas gražus paminklas pastatyti ir ant kunigo Pabrėžos kapo Kretingoje, nes vienas ir antras Lietuvos gerovei daug yra pasidaravusiu“ (Ruškys, 1925, p. 843). 1990 m. „Švyturio“ laikraštyje rašyta: „Skverelis priešais Kretingos bažnyčią prašyte prašosi paminklo. Prieš kelerius metus gimė idėja ten pastatyti paminklą žymiam Lietuvos mokslininkui Jurgiui Pabrėžai“ (Kaunaitė, 1990).

Jau nuo 1984 m. muziejininko D. Butkaus šnekinamas skulptorius A. Bosas ieškojo galimybių įamžinti J. A. Pabrėžos asmenybę (Griežienė, 1993). Paminklas iškilo Lietuvai sunkiu laikotarpiu: ką tik Nepriklausomybę atkūrusi šalis išgyveno ekonominę krizę. 1993 m. birželio 26 d. švenčiant Kretingos vardo pirmojo paminėjimo 740 metų sukaktį, kun. Astijus Kungys OFM pašventino skulptoriaus A. Boso ir architekto Sauliaus Manomaičio sukurtą bronzinį paminklą skverelyje priešais bažnyčią, pastatytą Kretingos rajono valdžios bei visuomenės rūpesčiu ir bylojantį kretingiškių meilę, dėkingumą tėvui Ambraziejui. Vietą, kurioje stovi paminklas, parinko architektas Jonas Liutkus (Griežienė, 1993). Paminklo pamatui kasant duobę aptiktas šioje vietoje iki karo stovėjęs Šv. Jurgio koplytėlės pamatas.

Paminklas nulietas Talino „Ars monumentas“ kombine. Jis yra bronzinis, 4,10 m aukščio. Figūros aukštis – 2 m. Ant neaukšto šešiakampio pjedestalo iš juodo poliruoto granito, paprastų lauko riedulių taku, tarsi suaugančiu su grindiniu ir vienuolyno siena, stovi kiek palinkusi vyro figūra, vienoje rankoje laikanti augalo šaknis, kitoje – antžeminę augalo dalį. Rankų gestas primena kunigo rankas šv. Mišių Aukos liturgijos metu. Figūros krūtinės plokštumoje – Šventojo Rašto žodžiai lietuvių ir lotynų kalbo-

mis: „Žmogau, kurį Aukščiausias globoja, kuris gyveni Visagalio pavėsy, Viešpačiui tar-ki: „O mano Dieve, prieglobsti mano, tvirtove, tavimi aš viliuosi“ PS 90, (91).“ Nugarinė paminklo pusė – Gyvybės medis, išaugantis į faktūrą, primenančią bažnyčios ar zakristijos duris.

Apatinė paminklo dalis – akmeninis pjedestalas. Nugarinėje pusėje tarsi iš akmenų sukrautas senas pamatas, pereinantis į grindinį. Priekinėje dalyje – trys plokštumos – reljefai, pasakojantys apie J. Pabrėžos gyvenimą ir darbus: centriniame – ties augalu palinkęs vienuolio atvaizdas, kurį antrame plane atkartoja figūra, atverianti vienuoly-no vartus, išeinanti į senąją Kretingą, nužymėtą namų stogais ir bažnyčių bokštais, – pas žmones. Kairiajame reljefe – vienuolis žengia į miestą, dalija žmonėms vaistažo-les. Dešiniajame – grįžta vakaro maldai į celą, kurios kampe – Nukryžiuotojo figūra, apipinta vienuolyno sieną praaugusiu žolynu. Prie figūros kojų įkomponuoti pirmųjų J. Pabrėžai skirtų A. Boso darbų (medalio, plaketės) atvaizdai tarsi ženklina kūrybinio proceso pakopas.

Šis paminklas – tai lyg aliuzija į praeitį. J. Pabrėža tarsi išeina iš nežinios, kartu jis mums lieka ne visiškai atrastas ir ne visiškai suprastas – tartum aname laike, kartu ir mūsų epochoje. Figūra tarsi žengia iš sienos, kaip anuomet tėvas Ambraziejus ženg-davo pro vienuolyno vartus. Tas išėjimas iš plokštumos ir likusi kiaurymė turėtų pri-minti, kad jis ir jo darbai gyvena tarp mūsų. Galbūt ši plokštuma primena varpo formą, tačiau autoriaus mintis buvo kita – tai vienuolyno sienos fragmentas, kartu tai laikas, erdvė, epocha, kurioje mes buvome, dabar esame ir į kurią kažkada vėl įeisime – sim-bolis, primenantis, kad tai žmogus, gyvenantis Dievo šešėlyje (Paulikaitė, 1991, p. 2).

Literatūra

- Akademija J. A. Pabrėžai pagerbti. (1971). *Darbininkas*, spalio 8, p. 5–7.
- Biržiška, V. (1950). Kunigas Jurgis Ambraziejus Pabrėža. *Aidai*, Nr. 2, p. 70–77.
- D. [Janušis, Feliksas] (1898). Kun. Jurgis Ambrožiejus Pabrėža ir jo raštai (1771–1849). *Var-pas*, Nr. 4, p. 61.
- Dalyvis. (1932). Kauno maldininkų įspūdžiai važiuojant į Kretingą. *Šv. Pranciškaus varpelis*, Nr. 9–10, p. 320–321.
- Dovydaitis, P. (1920). Dėl Pabrėžo 150 m. gimimo sukaktuvių. *Kosmos*, Sąs. 1, p. 106–108.
- Fraternitas Lituania. (1971). N.Y. Liet. Gydytojų susirinkimas. *Darbininkas*, spalio 26, p. 8.
- Gidžiūnas, V. (1993). *Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771–1849)*. Roma.
- Gidžiūnas, V. (1971). Tėv. J. A. Pabrėžos 200 metų gimimo sukaktis. *Darbininkas*, spalio 13, p. 4–8.
- Giniūnas, B. (1971). Pagerbtas J. A. Pabrėžos atminimas. *Švyturys*, sausio 19, p. 3.
- Griežienė, A. (1993). Jurgiui Pabrėžai atminti. *Švyturys*, birželio 23.

- Jurgio Ambrozijaus Pabrėžos kapo koplyčia. Kultūros vertybių registras* [interaktyvus]. [b. d.] Vilnius. Prieiga internete: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/178473bc-92a1-4a00-8f36-011ad0165686> [žiūrėta 2021-03-24].
- Jurgis Pabrėža (1771–1849)*. (1972). Vilnius: Mintis.
- Kanarskas, J. (1996). Kunigą ir mokslininką Jurgį Ambraziejų Pabrėžą prisimenant. *Švyturys*, kovo 23, p. 6.
- Kas įdomaus Kretingoje? (1937). *Kretingos parapija*, Nr. 8, p. 62.
- Kaunaitė, T. (1990). Kuriamas J. Pabrėžos paminklas. *Švyturys*, spalio 10.
- Kauno seminarijoje yra rankraštis „Botanika kuningo Pabrėžos“ surašyta ant 900 lakštų in folio... (1891). *Vienybe lietuvininku*, spalio 14, p. 485.
- Klapas. (1894). Kauno kataliku seminarijos knygyne esanti plati lietuviška Botanika... *Varpas*, Nr. 6, p. 96.
- Klietkutė, J. (2014). Tamošiūno Kazimiero interviu. Kretingos muziejaus mokslinis archyvas (KMMA), f. 3, b. 127.
- Knigelė kun. Pabrėžos „Parkratimas saužinės su visais išgaleis“ gaunamos dar yra pirkta „Apž.“ spaustuvėje... (1891). [Skelbimas]. *Žemajcziu ir Lietuwos apžwalga*, Nr. 17, p. 136.
- L-lis. (1892). Neseniai vyskupui mūsų krašte apsilankant buvo atvažiuavęs iš Barstyčių... kunigas Moncevičius... *Žemajcziu ir Lietuwos apžwalga*, Nr. 19, p. 150–151.
- Mickevičius, J. (2008). Jurgio Ambrozijaus (Ambraziejaus) Pabrėžos OFM gyvenimo bruožai. *Žemaičių žemė*, Nr. 2, p. 20.
- Mickevičius, J. *Tėvas Ambrozijus Jurgis Pabrėža*. KMMA, f. 5, b. 47, p. 4.
- Mozūraitis, M. (1943). Jurgis-Ambroziejus Pabrėža. *Žemaičių žemė*, rugsėjo 18, p. 2; rugsėjo 25, p. 2.
- Mozūraitis, M. (1942). Saugokime T. Ambroziejaus Pabrėžos palikimą. *Naujoji Lietuva*, spalio 18, p. 4.
- Nerimonis, S. (1935). Lietuvos kandidatas į šventuosius. *Laiko žodis*, Nr. 10, p. 5.
- New York. (1971). *Dirva*, spalio 29, p. 8.
- Paulikaitė, G. (1991). Kuriamas J. Pabrėžos paminklas. *Švyturys*, gruodžio 18, p. 2.
- Paulikaitė, G. (1991a). Tikėkime: jis mus išgirs. *Švyturys*, sausio 15, p. 3–5.
- Povilonis, J. K. (1939). Ambrozijaus Pabrėžos pamokslų stilius. 90 metų mirties sukakčiai. *Dienovidis*, Nr. 3, p. 122–126.
- Povilonis, J. (1991). Vienas iškiliausių žemaičių. *Naujasis židinys*, Nr. 1, p. 19–23.
- Prisiminė J. Pabrėžą. (1971). *Keleivis*, balandžio 27, p. 4; lapkričio 2, p. 4.
- Ruškys, P. (1928). Kretingos vienuolynas. *Tiesos kelias*, Nr. 3, p. 125–135.
- Ruškys, P. (1943). Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža (1771–1849). Jo gyvenimas, darbuotė ir pomirtinė garbė. [Mašinarštis]. Kretingos Apreiškimo vienuolyno rankraščių fondas.
- Ruškys, P. (1925). Kunigas Jurgis (Tėvas Ambraziejus) Pabrėža, įžymus Žemaičių floristas (1771–1849). *Švietimo darbas*, p. 843.
- Šaulys, K. (1911). Kun. Jurgis Ambroziejus Pabrėžas ir jo raštai. *Draugija*, Nr. 53, p. 23–31.
- Šeškevičienė, I. (2006). Pašaukta šviestis ir šviesti kitus. *Pajūrio naujienos*, gegužės 26, p. 9.

- Šeškevičienė, I. (2013). Restauratoriai tvarkė koplyčią. *Pajūrio naujienos*, spalio 22, p. 19.
- Švento gyvenimo pavyzdys – Tėvas Ambrozijus Pabrėža. (1940). *Šv. Antano kalendorius*, p. 59–63.
- Tarvydas, J. (1971). *Jurgis Ambraziejus Pabrėža*. KMMA, f. 3, b. 129.
- Tarvydas, J. (1991). „Save užmiršdami, save surandam“: Jurgio Pabrėžos 220-osioms gimimo metinėms. *Švyturys*, sausio 9, p. 3.
- Valančius, M. (2013). *Raštai*, T. 6. Vilnius, p. 413–417.
- Venckus, J. (1972). Jurgis Pabrėža – botanikas. 200-ąjį gimtadienį minint. *Tėvynės sargas*, Nr. 1, p. 106–115.
- Vyšniauskas, J. (2007). Plenerai, kūrybinės stovyklos Skuodo rajone 1975–2003 m. *Žemaičių žemė*, Nr. 1, p. 40.
- Vyšniauskas, J. (1996). Stogastulpis Večiuose – Jurgio Pabrėžos gimtinėje. *Mūsų žodis*, gegužės 25, p. 3.
- Vyšniauskas, J., Jazbutis, V. (1996). Jurgio Pabrėžos gimtinėje. *Žemaičių žemė*, Nr. 4, p. 9.
- Vyšniauskas, N. (2021). *2021 m. sausio 20 d. laiškas*. J. Klietkutės asmeninis archyvas.